

Доситеј Обрадовић: Живот и прикљученија – одабрани одломци

Детињство

Следовање ове историје показаће да сам ја по вишој части савршен узрок имао с људма, с којима сам живио, задовољан бити; но то приписујем њи[x]овој доброту. Толико могу уверити, да ако је што добра и с моје стране било, заисто узроковато је било чрез всегдашње спомињање мојега доброга оца којему и данашњи дан желим уподобити се и тако љубезног спомињања браће моје и рода сподобити се. Зато, како сам обештао, намах при овој прилици нећу изоставити родитељем напоменути да се старају сами са својим повотком деци својеј у време младости њи[x]ове

Доситејева родна кућа у Чакову

добар пример дати. Што дете чује, то учи и прима, како год и своји[x] родитеља језик; што види да се пред њим сваки дан чини, томе мора навикнути; тако присвојава обичаје, тако нараве, тако све мисли и мудрованија они[x] с којима расту. С чим се нови суд најпре напуни, тим се и напоји; од свију, с којима се опходи, младост прима, ма навластито од родитеља које пре него бога познаје. Родитељи су чадом својим најљубезнији пријатељи, најсрдечнији доброжелатељи, највећи благодетељи и владетељи; они су им и први управитељи, водитељи и учитељи...

...После престављенија моје миле и слатке родитељнице остао сам учећи се псалтиру. Мој тетак Никола Парчанин, видећи ме приљезно ходити у школу, хотећи облекчати стрину Босиљку, а при том не имајући ниједно мушко дете, добра одвећ и милостива срца будући, узео ме к себи с намеренијем да ме воспита наместо сина. У ово време у чаковачкој школи случило се измењеније. Не знам за који узрок Чаковци чинили су доћи наместо старца Добре некога Стефана Микашиновића. С овим мој тетак Никола учинио [је] особито познанство; казао му је да је наумио, кад се добро изучим, оженити ме и запопити, препоручио ме је њему крепко и своју препоруку често би поткрепљавао частећи га и купујући му на дар кад фајн шешир, кад пар свилених великих марама. Овакве препоруке имале су велику силу. Мој господар магистер (он се није дао звати мештером) имао је заисто на мене особито позор; по совршењу псалтира дао ми је учити катихисис, то јест православноје исповеданије, толкујући ми сваку лекцију на просто српски.

Мени је врло ласно било наизуст учити и тако за две године дана знао сам напамет не само катихисис но и различне друге рукописне вешти с толкованијем. А притом, имајући неку природну склоност што ново научити, кад би[x] год био у цркви, сакрио би[x] се у олтар, дочепав би[x] се влашког казанија или поученија, пак би[x] читао до савршења црковнога правила (познато је да у Чакову сва деца српска знаду влашки). Толкованије мога магистра помогло ми је да разумевам прологе; ниједан није остао непрочитат од мене; много би ме пута попови карали што кварим

црковне књиге, но залуду. Две-три године ово чинећи, влашко поученије, евангелије и прологе знао сам напамет. Ко би ме год хтео слушати, казивао би[x] му од јутра до ноћи повести из пролога; гди би год мајстори и момци шили, ту би[x] ја ишао казивати казанија и житија различни[x] светаца; сваком би се миљило слушати оно што не зна. Ове све ствари миле су биле моме добром тетку и по његову мненију врло полезне к намеренију које је он са мношћом имао; нити је могао мој добри благодетељ предвидети да је баш ово било управ против његове намене, како ћу сад дати познати.

Долазак у Хопово

Било је око два сата после подне кад смо ушли у манастирску авлију (јер смо лагано ишли од Ирига до Хопова); истом братија изишли из трапезе и нису били јошт полегли спавати по обичају манастирскоме. Млађи пролазе који куд по дократи, а старешине поседали с игумном пред његовом ћелијом и разговарају се. Како нас упазе с торбом на леђи, познаду да смо странски људи; љубопитни за сазнати узрок нашега странствованија, заповеде нас звати к себи. Пењући се горе, пришапће ми Ника да ја одговарам на оно што буду питали. „Не старај се”, рекао сам му. Било и[x] је око десетак. А кад упацише они други, што су се били којекуд разодали, почеше се скупљати и

Манастир Ново Хопово на Фрушкој Гори

они који откуд. У једандва минута би и[x] до тридесет. Никад у мом веку нисам дотада толику силу калуђера скупа видио. Била ми се почела крв возмуштавати и језити кожа, као да сам се хтео препастити, кад ето ти упаци[x] однекуда два малена калуђерка, који дођоше и стадоше близу нас, гледајући нас веселим образом. Онда ми поче долазити дрзновеније, мислећи у себи: кад овима ништа није било, неће ни мени. А да право исповедам, нисам никаква узрока имао плашити се, јер су моји драги [X]оповци, осим сви[x] Фрушкогораца најпитомији; благосклони и благопријатни, весела образа и погледа, пристојно и чисто обучени, једним словом, нису нимало прилични

оним калуђером с којима се деца плаше. Између свију њи[x] најбоље сам упацио једнога који у среди свију сеђаше. Брада му пократка, округла, и власи на глави беле како снег, а образ чист и млад, пун млека и ружице; поглед дрзновен, но у исто време љубак и милостив; очи пуне живота и неке особљиве сладости. Како ме је погледао, предобио је све срце моје. Рекао би[x] као да сам га познавао пре много година и као да ми је својим взором рекао: ја ћу бити твој благодетељ и отац. И кад не би се смијао, на лицу би му неко тихо и природно осмејавање цветало. И правда, како сам после дугим искуством познао, и како ће се видети из ове моје историје, ако је икада човек на свету био без најмањег следа притворности, он је био.

Доситеј хоће да постане светац

Прође то лето и зима. На пролеће постригу ме и даду ми моје пожељено име Доситеј.

Како сам тај пост провео, мучно ће ко веровати. По три дни другда ништа не би[x] окусио, пак би[x] се гди на таван сакрио и све би[x] метанисао, челом у земљу ударајући, док би ми се завртио мозак; једва би[x] на ногу од тешке глади стајао. Находио сам у житијам да неки од пустиника по цели[x]

седам дана, а неки по четрдесет, ништа не би у уста уложили. Силио сам се не би[x] ли и ја како могао до седмог дна дотерати, но залуду; нисам могао више него до три дни, јер у четврти дрктала би ми колена, чувствовао би[x] јаки бол у утроби, и долазио би[x] у несвестицу.

Мој добри и разумни игуман, видећи да моја будалаштина све то виша бива, каже ми чисто да он тога више неће трпити да при њему на[x]одећи се сам себи убица будем, но сваки дан у време уречено да с другом братијом једем; ако ли нећу, да на друго место гди идем липсавати од глади, а не код њега. Ја сам одговорио да ја нисам први који је постио седам цели[x] дана; има који су постили и четрдесет, како Мојсеј, Илија и сам спаситељ наш. Мој старац, како је љутит био и напрасан, мало би му ваљало (ови сами пут, Од све три године што сам при њему био, разљутио се на ме како ваља); пак у свем свом гневу ову

ми предик учини: „Какво је то твоје безобразје, Мојсеју, Илији и Христу да се уподобљаваш? Немаш ли толико памети да расудиш да су оно чрезјестествене ствари биле и божија чудеса, те су могли људи четрдесет дана не једући живити? Мојсеј на Гори синајској будући, а Илија бежећи по пустињи, била је потреба да бог с њима чудо учини. А што се усуђујеш спаситеља спомињати, то је твоје крајње | безумије. Можеш ли ти по води као по суву ходити, мртве воскресавати и проча спаситељева чудеса чинити? Што си ти? Балавче једно. Пак [x]оћеш да бог с тобом чудо чини. Но, једна за стотину, или да једеш као и други људи, или — пут за уши.” Срећна моја што сам страшив био, а отишао би[x] заисто кудгод у планину. Много би[x] пута пошао тражити какву развалину и пештеру; но, како би к вечеру било, а ја ти бежи на-врат-на-нос у манастир...

...И сва би ми братија то исто прорицали, да се залуду мучим, да се јошт нико није у [X]опову близу Ирига посветио, да нећу ни ја. Неки би ми се ругао, неки смијао као детету, а неки би ме жалио, казујући ми да је и сам у младости тако прелаштен и обезумљен био као ја, но, друге године друга памет у глави. Испочетка сам мислио да они све то из зависти раде; не будући свети, не би ради ни да се ко други посвети. Но, мало-помало, чрез дуго време лепо ти ме учинише, те изгуби[x] вољу к светињицењу. Да нисам страшив био, те да сам куд у планину отишао, ко зна шта би било; али сâм у планину, — за главу; а други се нико не нађе да са мном пође, и тако ти остадо[x] лепо до данас. А нека ми ко не замери што ћу правицу рећи: и моја су ми житија на неки начин доста крива, јер би[x] на[x]одио многе који су добро јели и пили и господски живили, пак су међу свете метнути; а многи живили су како су год хотели, пак у саму старост покајали се, и ништа мање нису стражњи остали...

... При свем том, читање књига, од дан до дан, све ми је то милије бивало. Житија сва, не само сам читао неколико крат, него и свако сам накратко исписивао; и на ови начин знао сам и[x] сва као наизуст; после тога, „Обед духовни“, „Вечеру духовну“, „Беседе Златоустове“, „Маргарит“, „Камен вери“, „Светога Јефрема“ и друге различне књиге црквоне, све сам ја то с великим вниманијем и усердијем прочитао, и што би ми се најугодније видило, исписивао би[x]. Ова сва читања ту су ми ползу принела, да сам [се на] наш стари славенски језик привикао; а с друге стране, била су ми штетна као свима онима који најмањега разуменија логике не имајући, како би кадри били расуждавати оно што читају, напуне главу свакојаким поњатија, мненија и противречија, пак ходе

пуни ветра, чинећи им се бог зна шта знаду. А не умејући судити и расуждавати сврх оног шта знаду, ништа не знаду; или би много паметнији били да не знаду ни оно што знаду, јер би барем при општем човеческом уму и разуму остали, пак би били као остали људи. Мој је мозак био пун смуштенија вавилонскога, но онда ја нисам се могао сам себи начудити како је могуће да толике ствари знам, пак би[х] се све молио да ме бог сачува у смиренију да не паднем у високоумије и гордост. А та моја иста молитва происходила је из труле, смрдљиве и потајне понирљиве светињске гордости. И, заисто, нејма ти лукавије ни високоумније гордости од светињске, ни опачније кривоглавице и лудости од којекаквог читања без расужденија.

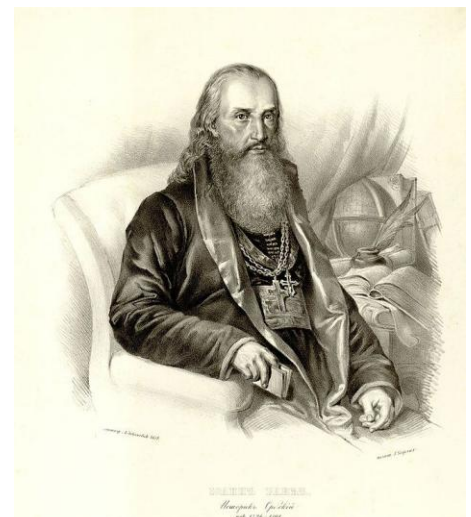
Игуман Теодор Милутиновић саветује Доситеја

У то исто време митрополит, за нешто срдит на мојега старца, сметне га с игуменства и заповеди му да пође на неко време у Шишатовац, нити му се дозволи да мене с[а] собом поведе. Он, полазећи у речено место, даде ми петнаест дуката (мало је више имао за своју особиту к свом манастиру верност). При нашем растанку, ови ми разговор учини:

„Мој синко, чини ми се да се нећемо више у животу видити; ја знам да ћеш ти куд либо за науком поћи. Жао ми је што ти више не могу дати; живећи у једном манастиру имућ[н]у, нисам желио да моји[х] особити[х] новаца имам. А сад жалим што нисам колико-толико заштедио, те би те сад боље могао оправити; но, с ово мало можеш до Кијева доћи. А онде, ако будеш трудољубив и у науци подвижан, небесни промисал неће те оставити без хлеба. Пустинје, пештере и светињичење извади из главе; томе се данас разумни људи ругају. У данашњи дан, ко се год за свеца издаје, или је каква лажа или фантазира. Учење жели и тражи, колико више можеш; нема горег живота од беспослична и унљива. Колико сам те ја познати могао, ако се ти ученију не предаш, ти ћеш жалити што си се покалуђерио; ти ниси ни за какав други посао него за књиге.

Колико сам ја прост и неучен, мени је милије видити ученог младога Рајића, него четири в[а]сељенска патријарха који би били без науке као ја. Видио си га како је млад и без браде, али кад стане беседити, ми сви с великим брадама гледамо га као да смо из дивијег вилајета дошли. Ја ти за мене кажем, стидим се и срамим моје седена образу браде. Наш сав живот пролази у старању и у говорењу за казане ракијске, за каце, бурад и обруче; наша је сва наука у томе да познамо колико је ком вино и шљивовици годинâ. Иди за науком; с њом ћеш свуд престати и твоје живљење поштено заслужити. Мој синко, прошла су она глупа и слепа времена кад се је међу нами говорило: „Боље је шест вранаца у каруца него шест школа у глави.“ Сад се је време преокренуло. Учен човек, ако ће и пешице ићи, сваки га поштује, а неучена, видећи гди се вози на вранци, „Вранци вранца вуку“ — говоре, и право имаду! ...

Неки дан си ми казивао шта си читао у оној росијској историји, колико се је Петар Велики старао за увести у царство своје свакојаке науке, и чрез То велико је и бесмртно име, паче свију земљедржаца, који су пре њега на свету били, задобио; славу народа свога до сами[х] звезда узвисио и својим благополучним и високомогућим наследником, који буду по његовим богоуправљајемим стопам ходити, пут к бесмјертију показао и отворио. Свемогући, преблагви вишњи творче, смилуј се на створенија твоја и

Јован Рајић, историчар, писац и педагог, један од најученијих Срба XVIII века

таке премудре и човекољубне цесаре и цесарице производи чешће на свет, који ће сву Европу, Србију, Босну и Херцеговину, наши[x] стари[x] мило отечество, Болгарију, Грецију и остале божјем рају подобне земље од тиранства, глупости и варварства избавити и ослободити! Нек мумла ко је лишен разума на мудрост и науку као совуљага на сунце, говорећи да оне измишљавају нова | мудрованија; не слушај ти зато никога. Што паметни људи фале, с толиком жељом и трудом ишту и сврх свега на свету љубе и почитују, оно мора добро бити. А ко виче на науку? Они који налазе све своје благополучије у чанку и бокалу.

Веруј ми, мој синко, кад год чујем младога Рајића да беседи, уздишем за мојом младошћу и да имам какву власт, све би[x] ове наше манастире у школе и у училишта преобратио. Зато послушај ти мој последњи совет: извади из главе то твоје светињичење; ја ти задајем моју српску веру да из тога неће ништа бити. Тражи науку и гладујући и жеднећи и наготујући. Ја ти више желим да у једном малом сеоцу будеш мале деце учитељ, него у [X]опову игуман или архимандрит. И ако ме послушаш, како знам да ћеш, благосливљаћеш ме кад у гробу будем.”

Ово је последњи разговор мојега милостивог оца и благодетеља. Он није нимало науке имао, но ништа мање био је јестественим здравим разумом и расуђденијем одарен. Родом је био из Србије, из белиградскога предела; всегда весео, чистосрдечан, поштен и, колико се више може, благи[x] и непорочни[x] нарава човек. И зато у целој Славонији, Срему и Бачкој, малим и великим, господарем и госпођам љубезан и благопријатан. Био би на кратко време, један минут или два, | љутит и напрасан (страст природна чистосрдечни[x], и без сваке претворности људи). Близу три године, колико сам при њему био, само би се тада на ме разљутио кад би ме видио да без сваке невоље гладујем. На три месеца по нашем растанку престави се у Шишатовцу, гди сам му био на погребенију, и оплакао сам га како год мајку моју. Благодарим преблагу небесну промисал што ме је сподобила ово благополучно живота мојега време дочекати, да покажем вечну моју благодарност памети његовој. Име и воспоминаније његово биће ми, док сам год жив, драго и љубезно. Називао се је Теодор Милутиновић.